

Glava III

BORBENA DEJSTVA BRIGADE DO OSLOBOĐENJA IMOTSKOG

U SASTAVU 2. PROLETERSKE DIVIZIJE

Razmah narodnooslobodilačke borbe u drugoj polovini 1942. godine, postojanja većeg broja brigada pored niza partizanskih odreda i bataljona, dovelo je do nemogućnosti dotadašnjeg načina rukovođenja brigadama i drugim jedinicama. Time su se rukovodili CK KPJ i Vrhovni štab Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije kada su odlučili da se pristupi formiranju divizija i korpusa. Budući da je u studenom 1942. stvorena Narodnooslobodilačka vojska (NOV), promijenio se 20. XI dotadašnji naziv Vrhovnog štaba u naziv: Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (VŠ NOV i POJ).¹⁾

Naredbom Vrhovnog komandanta od 1. novembra 1942. godine formirana je 2. proleTERSka divizija u čiji sastav su ušle 2. proleTERSka brigada, 4. proleTERSka brigada i 2. dalmatinska narodnooslobodilačka udarna brigada. Za komandanta divizije postavljen je Peko Dapčević, a za političkog komesara Mitar Bakić, dotadašnji komandant i politkomesar 4. proleTERSke narodnooslobodilačke udarne brigade. Pored ovih brigada divizija je u svom sastavu imala: prateću četvu, divizijsku bateriju (2 brdska topa), sanitet i bolnicu.

Ulazak 2. dalmatinske brigade u sastav 2. proleTERSke divizije borci i rukovodioci brigade primili su s oduševljenjem videći u tome činu priznanje za dotadašnje borbe i aktinosti brigade. U sadejstvu s ovim brigadama 2. dalmatinska se za relativno kratko vrijeme razvila u vojnički solidnu i politički uzornu jedinicu NOVJ.

I sama sastavljena od Hrvata i Srba brigada je još više nadahnuta idejom bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti i bila nepomirljivi borac protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, koji su sve činili kako bi razvijali i jačali mržnju među našim narodima i podstrekaivali bratoubilačku borbu u interesu okupatora. U brigadi se odvijao veoma intenzivan vojnički i politički rad za koji je korišten svaki predah između borbi i često vrlo napornih marševa.

1) Josip Broz Tito: Stvaranje i razvoj jugoslavenske armije, str. 197, Glavna politička uprava JA, Beograd 1949.

Odmah nakon formiranja divizija poduzima ofanzivne operacije protiv neprijateljskih uporišta u Kninskoj krajini i u suradnji s jedinicama 4. operativne zone čisti od neprijatelja teritorij između Knina, Drniša i Vrlike. Početkom decembra divizija se orijentira prema Livnu, Duvnu, Kupresu i Imotskom gdje je zatiče i početak 4. neprijateljske ofanzive protiv glavnine oružanih snaga NOVJ.

Još neobaviještena o formiranju divizije,^{1a)} 2. dalmatinska NOU brigada skoncentrirala se u Uništima. Po naređenju Štaba brigade 6. novembra u 17 sati bataljoni su krenuli prema selu Kijevu, koje je bilo pod kontrolom ustaša.

Dijelovi brigade u oslobođenom Kijevu 1942.

U Kijevu je u to vrijeme pored ustaških snaga postojala i žandarmerijska postaja na čijem se čelu nalazio narednik Mandarić, rodom iz Vrlike ili Drniša. Mandarić je bio uspostavio kontakt s brigadom. Trojica partizana na čelu s komesarom 2. bataljona Đurom Četnikom (sada Đuro Jovanović), sastala se s Mandarićem na putu između Kijeva i Civiljana. Tom prilikom Mandarić je ponudio predaju svog ljudstva i stupanje u brigadu. Dogovoreno je da jedna naša jedinica u toku noći pripuca na selo s kninske strane, što bi njemu poslužilo kao povod da svoje ljudstvo s kote koja dominira selom povuče na tu stranu, čime bi se omogućilo našim jedinicama da sa suprotne strane lako zauzmu Kijevo.²⁾

1a) Naredba o formiranju divizije primljena je preko Štaba 4. operativne zone 9. novembra u oslobođenom Kijevu.

2) Neobjavljeno sjećanje Đure Jovanovića.

Pokret od Uništa do Kijeva bio je veoma težak. Noge boraca upadale su u škrape iz kojih su ih teško vadili. U toku noći nastalo je jako nevrijeme; kiša je lila kao iz kabla, a pri tom je bila praćena i krupnim gradom. Borci su bili do kože mokri.

Pošto s kninske strane, s koje je trebao napasti 2. bataljon, nije bilo borbe, Štab brigade ocijenio je da su uvjeti za ovaj napad krajnje nepovoljni, pa je naredio povlačenje na polazne položaje. Međutim, prva četa 4. bataljona ne znajući za naređenje o povlačenju uspjela je izbiti na uzvišicu, koja dominira selom, gdje se nalazi crkva.

Ujutru, 7. novembra ustaše su pokušale pružiti otpor iz pošte i drugih utvrđenih zgrada u selu. No, 2. bataljon ih napada s leđa i Kijevo je oslobođeno, a ustaše, domobrani i žandari povlače se prema Vrlici. U toku dana u Kijevo ulazi i Štab brigade s Prvim, Trećim i dvjema četama 4. bataljona.

U borbi za Kijevo poginulo je 8 neprijateljskih vojnika. Gubici brigade: jedan poginuli i dva lakše ranjena borca (lakše je ranjen u ruku komandant 2. bataljona). Zaplijenjeno je 50 pušaka, 2.000 metaka i dosta drugog ratnog plijena.

Seljaci su borce dočekali sa strahom jer su ustaše o partizanima širile najgnusnije laži zbog čega je većina odraslih muškaraca pobjeglo ispred brigade.

Dvadesetpetu godišnjicu oktobarske revolucije brigada je proslavila borbom za oslobođenje Kijeva, a sutra dan po oslobođenju u mjestu je održana svečana priredba. U izvođenju kulturno-umetničkog programa isticao se komesar 1. bataljona Slobodan Macura-Bondo.

Nakon oslobođenja Kijeva 1. bataljon upućen je na osiguranje od pravca Knina, 2. prema Vrlici, dok su 3. i 4. sa Štabom brigade ostali u Kijevu.

Seljaci iz susjednih sela dolazili su u Štab brigade tražeći da i u njihovim selima održimo zborove. Takvi uspješni zborovi s kulturno-prosvjetnim programom održani su u Civljanima i Polači. Poslije toga iz Civljana je šest mladih seljaka stupilo u 4. proletersku (crnogorsku) brigadu. Iz Vrlike su se počeli vraćati seljaci koji su ispred nas pobjegli iz Kijeva. Narod je privikao na nas.

Noću 13/14. novembra 4. bataljon s po jednom četom 1. i 3. bataljona izvršio je uspješan napad na ustaško uporište Maovice. Tom prilikom zarobljena su 3 domobrana i zaplijenjeno 30 pušaka. Ostali domobrani i nekoliko seljaka ustaša pobjegli su u Vrliku odakle su slijedećeg dana oko 22 sata ustaše napali na naše dijelove na putu Vrlika - Maovice. U toj borbi poginulo je 8 ustaša. Vješt看 manevrom naših snaga neprijateljski je napad odbijen. Naši gubici: 3 poginula i 2 ranjena borca.³⁾

Oslobađanjem Kijeva i Maovice uz protjerivanje četnika iz Civljana znatno se proširio slobodni teritorij u dolini rijeke Cetine i stvoreni su uvjeti za njeno povezivanje s »Mućkom Republikom« i preko nje dalje ka moru do iznad Kaštela i Splita.

Nakon oslobođenja Maovica u selu je ostao 4. bataljon, a po jedna četa 1. i 3. bataljona, koje su sudjelovale u ovoj borbi, zajedno s 4. bataljonom vraćene su u sastav svojih bataljona. Naši borci su se u Maovicama uzorno vladali i bili su bolje primljeni nego u Kijevu.

3) Arhiv VII, k. 843, reg. br. 10/1.

Porušena je komunikacija Vrlika - Drniš, tako da je Vrlika potpuno odsječena od Drniša.

Dana 17. novembra u Kijevo dolazi Štab divizije i izdaje zapovijest za napad na Vrliku. U napadu je trebala sudjelovati 2. proleterska brigada, uz postavljanje obezbjeđenja prema Drnišu i Sinju, a da 4. proleterska s dva bataljona 2. dalmatinske drži u blokadi Knin radi sprečavanja neprijateljske intervencije s te strane. Međutim, nakon prikupljenih bližih informacija da je Vrlika dobro utvrđena s dosta kamenih kuća i samostanom koji su ustaše pretvorile u utvrđenje, a kako 2. proleterska nije imala odgovarajuće naoružanje za savladavanje ovih prepreka, ocijenjeno je da bi ovaj napad bio praćen većim žrtvama na našoj strani, pa se od planiranog napada odustalo.

Brigada na maršu kroz Cetinsku dolinu 1942. godine

Do 27. novembra brigada se zadržala na prostoru: Kijevo, Maovice, Uništa. Talijanska avijacija intenzivno je bombardirala ova naselja. Od ovih bombardiranja poginula su 2, a ranjena 2 borca jedne čete 3. bataljona u Uništima.

Na ovom terenu uhvaćen je komandant četničkog bataljona »Cetina«, gardijski oficir, koji je sudjelovao u borbi protiv naših jedinica. Sproveden je u Štab divizije gde je osuđen na smrt i strijeljan.

U Kijevu je 2. bataljon organizirao uspješnu kulturno-prosvjetnu priredbu uz veće učešće naroda, naročito žena. Primijećeno je sve veće približavanje naroda partizanima.

Na prostoru Kijevo - Vrlika - dolina Cetine 2. dalmatinska brigada izvodila je akcije protiv ustaša i četnika. Vršila je i diverzije na komunikacije Knin - Sinj i Sinj - Drniš i narodu ovog kraja objašnjavala ciljeve NOP-a

i razotkrivala izdaju četnika. Budući da je neprijatelj 20. novembra povratio Topolje, jedna desetina 2. dalmatinske brigade izvršila je 25. novembra upad u ovo selo i zaplijenila 1 puškomitraljez, 20 pušaka, 60 bombi, 2.500 metaka 1 radio-aparat i 1 pisaću mašinu. U brigadu je pristupilo 8 simpatizera među kojima i Pećanac, komandir seoske četničke čete.⁴⁾

BORBE ZA OSLOBOĐENJE LIVNA

Livno, koje su 5/6. augusta 1942. godine oslobodile 1. proleterska i 3. sandžačka brigada, ponovo je palo u ruke neprijatelja nakon borbi 21-24. oktobra.

U skladu sa svojim strateškim planom Vrhovni štab naložio je Štabu 2. proleterske divizije da s dijelom snaga 3. divizije izvrši pripreme za oslobodjenje Livna i da pri tom presiječe sve veze livanjskog garnizona s garnizonima u Šujici, Duvnu i Sinju, te da Livno zauzme noćnim prepadom.

Prema naređenju Štaba divizije, brigada se prebacila na teren Crni Lug - Sajkovići. Treći bataljon krenuo je 26. novembra preko Uništa za Grkovce sa zadatkom da zatvara pravac Bosansko Grahovo - Livno. Sutradan je izvršen pokret i drugih dijelova brigade: 1. bataljon u Crni Lug; 2. u Grkovce, a 3. i 4. u Sajkoviće. Poduzete su mjere da se jedinice što bolje odmire i nahrane kako bi se osposobile za dalji pokret.

Iz Crnog Luga stupila su u brigadu 23 omladinca.

Prema prispjelim informacijama Talijani su greškom bombardirali svoje položaje oko Bosanskog Grahova, te ranili i ubili nekoliko četnika. Osam četnika iz D. Peulja koji su bili u Grahovu vratilo se svojim kućama.

Po naređenju Štaba divizije brigada se prebacuje na prostor Leštane - Odžak. Pokret je trajao dva dana i bio vrlo naporan. Trećeg decembra brigada je bila razmještena u Leštanima (1. bataljon je tu održao uspješnu priredbu), Odžaku (2. bataljon) i Čajiću (3. i 4. bataljon). U međuvremenu od Štaba zone dobijena je veća količina zimske odjeće koja je razdijeljena boricima.⁵⁾

U međuvremenu i 2. i 4. proleterska brigada približene su Livnu: 2. proleterska iz rejonu V. i M. Tičevo prebacila se na prostor selo Bastasi - Vrbica - Lusnić - Ljubinčić, a 4. proleterska iz rajona Kijeva, preko Dinare, prispjela je u Glamočko i Livanjsko polje i konačno u selo Potočane jugoistočno od Livna, gdje je dobila zadatak da zatvori pravac Šujica - Livno i da se pripremi za napad na Livno. U tom rasporedu brigadu je zatekla zapovijest Štaba divizije od 3. XII. 1942. u 19 sati za napad na Livno i likvidaciju neprijatelja u istom.⁶⁾

Livno je bilo dobro utvrđeno za obranu, opasano betonskim bunke- rima te starim utvrđenjima Bašajkovac i Veis kula, a u samom gradu niz zgrada od tvrdog materijala bio je pripremljen za obranu. Obrana je na prilazima ojačana nizom prepreka od bodljikave žice. Branile su ga ustaško- domobranske snage: jačine preko 1.000 naoružanih pješadijskim naoružanjem plus 2 topa, 10 teških mitraljeza, 27 puškomitraljeza, 6-7 lakih i teških minobacača.

4) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 24-1.

5) Obrad Egić, n. d., str. 44.

6) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 6/1-1.

U napadu na Livno, koji je trebao početi u ponoć 5. decembra, trebale su sudjelovati sve tri brigade ojačane haubičkom baterijom koju je Vrhovni štab za ovu borbu stavio na raspolaganje 2. proleterskoj diviziji.

Prema zapovijesti na Livno napadaju tri kolone:

Prva brigada po ondašnjoj numeraciji (u stvari 2. proleterska brigada) pod komandom Ljubodraga Đurića, bez jednog bataljona, nastupa općim pravcem s. Priluka - s. Kablići - s. Suhača - Livno, da u prvom naletu s dva bataljona napadne i uništi neprijatelja na Bašajkovcu, potom nastavi napredovanje ka gradu, a s jednim bataljonom da upadne u s. Zastinje udaljeno 1 km od grada. Sve jedinice brigade, poslije artiljerijske pripreme morale su napasti neprijatelja ne dozvoljavajući mu da se sredi za otpor. Minobacački vod brigade iz rajona Mrđenovac trebao je skupa s artiljerijom podržati brigadu radi uništenja utvrđenja Bašajkovac.

Druga brigada (4. proleterska) bez jednog bataljona, pod komandom Radovana Vukanovića, dobila je zadatak da uz podršku minobacačke vatre iz šume Kremenjače nadire pravcem Podgreda - s. Kremenjača - Livno a da jedan bataljon orijentira na pravac Šujica - Livno. Pored ostalog, zadatak brigade bio je da preko kote 982 održava vezu s 1. (2. proleterskom brigadom), a lijevo preko Brine s 3. (2. dalmatinskom brigadom).

Treća brigada (2. dalmatinska) ojačana jednim bataljonom 1. (2. proleterske) i protutenkovskim topom 2. (4. proleterske brigade), pod komandom Ljuba Vučkovića, imala je zadatak da nastupa pravcem s. Smrčani - s. Žabljak - Livno da na tom pravcu uništi neprijateljske jedinice i da upadne u grad preko stočne stanice u Livnu. Glavne snage brigade orijetirane su pravcem s. Smrčani - Livno, a pomoćne preko V. i M. Gubera ka stočnoj stanici a jedan bataljon trebao je biti u brigadnoj rezervi i da se angažira na pravcu Smrčani - Žabljak - Livno.

Haubička baterija koju je obezbjeđivala četa 2. proleterske brigade trebala je s vatrenog položaja u Velikim kablicima vršiti artiljerijsku pripremu i neutralizirati dejstvo neprijateljske artiljerije iz rajona stočne stanice u Livnu i s Bašajkovca, a da se po zauzimanju vanjske obrane Livna prebaci na kotu 719 u rajonu s. Suhača.

Jedan bataljon 4. proleterske s Lupoglava i Borove glave zatvarao je pravac Kupres - Šujica - Livno, a bataljon 2. dalmatinske trebao je zatvarati pravac Sinj - Livno na Vagnju, a 2. bataljon na položajima Površje - Rastovača pravac Duvno - Livno.

Kupreškom bataljonu naređeno je da prekine sve saobraćajne veze Kupres - Šujica i da izvrši demonstrativni napad na Kupres.⁷⁾

Postupajući po ovoj zapovijesti Štab brigade uputio je iz Prologa na Vaganj 4. bataljon radi zatvaranja pravca Sinj - Livno. Drugi bataljon upućen je na položaj Rastovača da štiti od pravca Duvna snage koje napadaju na Livno. Treći bataljon je određen da s bataljonom 2. proleterske napadne stočnu stanicu, dok je 1. bataljon sa Štabom brigade ostao u s. Lištani.⁸⁾

Napad je trebao početi 5. decembra u ponoć. Međutim, neprijatelj je 5. decembra iznenada napao na 4. bataljon 2. proleterske brigade kod sela Ljubinčića dok se kretao ka polaznim položajima za napad na Livno. Bataljon se pod vrlo teškim uvjetima razvio za borbu, ali se morao povlačiti

7) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 6/1-1, Zapovijest Štaba 2. proleterske divizije od 3. 12. 1942. godine (u 19 sati) za napad i likvidaciju Livna.

8) Branko Obradović, n. d., str. 61.

ka selu Lusniću gde se sredio i prešao u protunapad i neprijatelja, koji se već počeo povlačiti plašeći se napada ostalih jedinica brigade, odbacio u Livno nanijevši mu osjetne gubitke.

Druga proleterska nije izvršila planirani napad na Livno. Samo je jedna četa 4. bataljona s kojom se kretao i komandant brigade pošla u napad na utvrđenja u pravcu Zastinja, ali je komandant brigade i ovaj bataljon u zoru povukao.

Četvrta proleterska brigada zauzela je polazne položaje za napad na Livno i tri njena bataljona, bez obzira na izostalu artiljerijsku pripremu, krenula su u napad, zauzeli tvornicu cementa i nekoliko bunkera, ali su od daljnjeg napada odustali pošto nisu uspjeli uhvatiti vezu s 2. proleterskom i 2. dalmatinskom brigadom.

Bataljoni Druge dalmatinske brigade neometano su izbili na polazne položaje. Međutim, kako se nije čula artiljerijska priprema koja je bila predviđena zapovijesću Štaba divizije (haubička baterija otvorila je vatru sa zakašnjenjem od 3 sata) 1. i 2. bataljon, uvjereni da sami ne bi izvršili do-dijeljeni im zadatak, već da bi samo na sebe privukli snage neprijatelja i pretrpjeli nepotrebne gubitke, oko 3 sata ujutro povukli su se s polaznih položaja. Štab brigade smatrao je da je ispadom ustaških snaga iz Livna prema 2. proleterskoj brigadi u pravcu Ljubiniča u toku dana poremeće-no izvršenje plana divizije za napad na Livno i da 2. proleterska i 4. proleterska nisu mogle na vrijeme izbiti na polazne položaje za napad, a pogotovo zbog znatno zakašnjele artiljerijske pripreme. U uvjerenju daje došlo do drugačijeg naređenja koje nije moglo na vrijeme biti dostavljeno Štabu brigade a kako je, osim toga, ostalo malo vremena za ponovno izbijanje u toku noći na polazne položaje za napad, odlučio je da 1. i 3. bataljon povuče u sela Bila i Gornje Držamlije a da 2. bataljon 2. proleterske brigade, koji je pod njegovom komandom, povuče u s. Smrčane. Drugi bataljon brigade ostao je i dalje na Rastovači sa zadatkom da zatvara pravac Livno - Duvno.

Štab divizije naredio je da se napad na Livno izvrši 6. decembra uvečer. Međutim, neprijatelj jačim snagama iz Livna, Šujice i Kupresa napao je na položaje 4. proleterske brigade i uspio tu brigadu potisnuti sa zauzetih položaja, a iz Duvna rano ujutro istog dana (6. decembra) izvršio je ispad prema položajima 2. bataljona 2. dalmatinske brigade. Bataljon je bio iznenađen ovim napadom neprijatelja i pretrpio gubitke od 3 poginula i 5 ranjenih boraca. U borbi je bio angažiran i 3. bataljon koji je pretrpio gubitak od jednog poginulog i jednog ranjenog borca, a izgubljen je i jedan puškomitraljez. Računa se da su ustaše imale veće žrtve. Borba je prestala tek predvečer. Štab 2. dalmatinske brigade naredio je bataljonima da se povuku prema selima Prologu i Odžaku, što su oni i učinili u toku noći. Međutim, rano ujutro ponovo su ih napale ustaške snage, ali su odbačene uz gubitke od 20-30 mrtvih i veliki broj ranjenih dok su bataljoni imali samo 3 ranjena borca.

Dok je Štab brigade sa zastavnim vodom bio na osmatračnici, iznena-da su ga napala dva blindirana automobila. Naš protukolski top uspio je jednog od njih oštetiti. Samo zahvaljujući sretnom slučaju Štab brigade i zastavni vođ prošli su bez žrtava.

Štab brigade s 1. i 2. bataljonom izvršio je pokret preko Livanjskog polja za Vidimlje u Glamočkom polju. Marš po lošem, pri tom i zaleđenom putu, bio je vrlo naporan i trajao je 16 sati. Bataljoni, osim 4-og koji je ostao i dalje na Vagnju, ostali su u Vidimlijama sve do odlučnog napada na Livno.

U vezi ovog neuspjelog napada na Livno Štab divizije poslao je 7. decembra informaciju Vrhovnom štabu u kojoj se kaže da napad nije izvršen; daje neprijatelj ispadom jačih snaga 5. i 6. decembra osujetio naš plan, te da je uzrok neuspjeha u krajnjem nesnalaženju i neodlučnosti starješinskog kadra svih jedinica, a dijelom i atmosferske prilike (gusta magla). Također artiljerija je zakasnila tri sata. Poslije svega toga, kaže se u izvještaju, odlučili smo da jedinice povučemo, odmorimo ih, prikupimo podatke i ponovo izvršimo napad. Naši gubici prema dosadašnjim izveštajima, 5 mrtvih i 21 ranjeni. Neprijateljski gubici su mnogo veći.

Govoreći o ovom neuspjehu ondašnji načelnik Štaba divizije Jovo Vukotić u svojoj monografiji »Druga proleterska divizija«, pored ostalog, piše: »Tome je doprineo i ispad ustaških snaga iz Livna, kojim je neprijatelj praktično osujetio napad na grad, ali su zbog nebudnosti i lošeg komandovanja tome znatno doprineli štabovi 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade, koji su sporim radom i neadekvatnim odlukama, pa i neodlučnošću, omogućili neprijatelju da na vreme upotpuni odbranu grada i spremno dočeka napad 4. proleterske brigade, koja se posle početnih uspeha, našavši se usamljena, i sama pokolebala i odustala od daljeg napada.«¹⁰⁾

Vukotić, međutim, ukazuje i na slabosti koje je ispoljio i sam Štab divizije:

»Organizacija i izvođenje napada na Livno takođe su imali krupnih nedostataka. Zbog nedovoljne veze i saradnje sa štabovima brigade, Štab divizije nije dovoljno ocenio vreme kao prostor, niti je sagledao realne mogućnosti divizije. Daje to uvideo, svakako bi naredio da napad počne znatno ranije, a ne u ponoć jer mu je i Vrhovni štab naredio da Livno zauzme noćnim prepadom. Nije preduzeo ni nužne mere da lično obezbedi neposredan uticaj na tok napada. Najvažnije pripreme su poslednjeg dana izvršene na brzinu, tako da štabovi brigada nisu imali dovoljno vremena da se detaljnije upoznaju s pravcima i objektima napada... Zakašnjenje divizijske artiljerije i artiljerije za podršku negativno se odrazilo na početak i ishod napada, tako daje kod nekih štabova nastalo dvoumljenje daje napad odgođen. Sem toga, veza Štaba 2. proleterske divizije sa štabovima brigada kao i veza između napadnih kolona nije bila obezbeđena, što se negativno odrazilo na napad divizije u celini.

Iako je opšta situacija diktirala da se napad na Livno izvrši tako reći iz pokreta, Štab 2. divizije i štabovi brigada nisu dovoljno ocenili fizičku spremnost i mogućnost divizije, jer je za neuspeh napada na Livno i fizički zamor njenih jedinica bio jedan od uticajnih elemenata, iako ne i odlučujući. Bez obzira na dotadašnje začuđujuće sposobnosti jedinica u savlađivanju prostora i zemljišta koje ne poznaje savremeni rat, divizija je morala imati najnužnije vreme za odmor, pripremu i razvođenje jedinica, što je Štab 2. proleterske divizije bio dužan da obezbedi.«¹¹⁾

10) Jovo D. Vukotić: Druga proleterska divizija, str. 48. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1972.

11) Isto, str. 48 i 49.

Vrijeme od prvog pokušaja na Livno (5-6. decembra) do 14. decembra iskorišteno je za odmor od napornih marševa koji su prethodili napadu na Livno i za razjašnjavanje grešaka i slabosti ispoljenih prilikom pokušaja prvog napada. Dana 12. decembra stigao je u Vidimlju Štab divizije i održao sastanak sa štabovima brigada, na kojem su štabovima brigada upućene oštre zamjerke i kritike zbog zakašnjavanja, nepovezanosti i neodlučnosti u vezi s planiranim napadom od 5-6. decembra i štabovi upoznati s porukom Vrhovnog komandanta da Livno mora pasti.

Po svim jedinicama održani su partijski sastanci na kojima su komunisti upoznati s naređenjem druga Tita i mobilizirani da se pod svaku cijenu ovaj zadatak izvrši. Odmah potom održani su sastanci s cjelokupnim boračkim sastavom po bataljonima.

Neprijateljski garnizon u Livnu, prema podacima iz zapovijesti Štaba divizije za napad na Livno 14/15. decembra¹²⁾ sastojao se od 1.200 ustaša i domobrana. Taj podatak potvrđen je kasnijim dnevnim izveštajem III domobranskog zbora¹³⁾ od 21. 12. 1942. godine.

Livno je bilo dobro utvrđeno: betonski bunker i utvrđenja Bašajkovac i Veis kula, s preprekama od bodljikave žice, a u gradu su neke zgrade od tvrdog materijala također podešene za obranu.

Prema zapovijesti Štaba divizije napad su trebale izvršiti dvije kolone: istočna, pod komandom Radovana Vukanovića, komandanta 4. proleterske brigade (4. proleterska brigada ojačana jednim bataljonom 2. dalmatinske ukupno 5 bataljona s 3 bacača i jednim protutenkovskim topom) napada pravcem Perina kosa (kota 1176) - Kremenjača (kota 736) - Gradina (kota 893) - selo Podgrada - katolička crkva u Livnu, s tim da održava vezu s 1. bataljonom 2. dalmatinske NOU brigade; sjeveroistočna, pod komandom Ljubodraga Đurića, komandanta 2. proleterske brigade (četiri bataljona s tri bacača i jednim protukolskim topom) napada s polaznog položaja Deriguz (kota 1170) - kota 1027 - Suhača (kota 719) - kota 1047 - Bučkića draga - s. Zastinje - pravoslavna crkva uz održavanje veze s 2. dalmatinskom na Debelom brdu (kota 1207).

Druga dalmatinska brigada pod komandom Ljube Vučkovića (osim 1. bataljona koji je, prema zapovijesti Štaba divizije, sudjelovao u napadu na grad u sastavu istočne kolone), činila je divizijsku rezervu na prostoru Deriguz (kota 1223) - Mrđenovac (kota 1251) i Košara u Krugu sa zadatkom da u slučaju neprijateljskog ispada u pravcu 2. proleterske energično intervenira pravcem Deriguz - s. Zastinje u bok eventualne napadne neprijateljske kolone. U slučaju neprijateljskog ispada u pravcu 4. proleterske brigade da djeluje pravcem Mrđenovac - Debelo brdo - kota 1075 - Kremenjača, a u slučaju da neprijatelj krene preko Bašajkovca u pravcu Košara u Krugu da izvrši protunapad na ispadnu kolonu pravcem Mrđenovac - Bašajkovac. Osim toga, brigada je imala zadatak da snage koje napadaju na Livno obezbijedi od eventualnog prodora neprijateljskih snaga iz pravca Šujice, tako što će s dvije čete jednog bataljona držati položaj Borova glava - Mračaj - Stipićeve košare - Greda - Suhovrh, a s jednom izvršiti

12) Ariv VII, k. 731, reg. br. 8/1-1. Zapovijest Štaba II proleterske divizije od 12. 12. 1942. godine za napad i zauzeće ustaškog garnizona Livno.

13) Zbornik, tom V, knj. 10, dok. br. 145.

napad na Šujicu pravcem s. Ravno - Javorni vrh - Šujica, sadejstvujući napadu Kupreškog bataljona na istu. Poslije zauzeća Livna brigada bi izvršila pokret pravcem Stipićeve košare - Lupoglava - presjekla komunikaciju Šujica - Donji Malovan, likvidirala Šujicu i zatvorila pravce Kupres - Šujica i Kupres - Donji Malovan - Šujica.

U napadu na Livno sudjelovala je i haubička baterija, koju je Vrhovni štab za ovu akciju stavio na raspolaganje diviziji, pod komandom Branka Obradovića.

Artiljerijska priprema trebala je početi u 13 sati 14. decembra, a sam napad određen je za 18 sati.

U skladu sa zapoviješću Štaba divizije, Štab 2. dalmatinske brigade izdao je naređenje 1. bataljonu da između kolone 2. i 4. proleterske napada na utvrđeno ustaško uporište Veis kulu, a 3. bataljonu da posjedne položaje na Borovoj glavi (na putu između Livna i Šujice) sa zadatkom da onemogući svaku intervenciju neprijatelja iz Kupresa i Šujice, a 2. i 4. bataljonu da budu u rezervi sjeverno od Livna i da po potrebi interveniraju prema Livnu, Cincaru ili Borovoj glavi.

Sve jedinice krenule su 14. decembra prema polaznim položajima za napad na Livno. Međutim, i toga dana neprijatelj je izvršio ispade prema našim snagama. Jedna kolona ustaša iz Livna izbila je na Veliki i Mali Kabilic i sukobila se s dijelovima 2. proleterske brigade koji su izvršili protunapad i odbacili je prema Livnu nanijevši joj gubitke od 3 mrtva i 9 ranjenih. Poslije toga, brigada je produžila na izvršenje zadatka iz zapovijesti divizije.

Drugi bataljon 2. dalmatinske brigade sukobio se s ustašama ujutru oko 9 sati prilikom pokušaja ovih da zauzmu kose iznad Glamočkog polja. Uz pomoć 4. bataljona ovaj bataljon odbio je napad ustaša i najuriš zauzeo položaje određene za divizijsku rezervu: Deriguz, Mrdenovac i Debelo brdo. Potom je u toku noći s jedinicama 2. proleterske brigade išao do blizu bunkera koji su okruživali Livno.

Istoga dana ustaške snage (oko 500 ljudi) u ranim jutarnjim satima napale su na položaje 3. bataljona 2. dalmatinske NOU brigade na položajima Borova glava - Mračaj - Stipićeve košare - Suhovrh iz pravca Šujice i Donjeg Malovana. Pred znatno nadmoćnijim neprijateljem, a razvučen na širokom frontu, bataljon je poslije teške borbe, pretrpjevši veće gubitke, bio prisiljen da se povuče na prihvatne položaje. Čuvši borbu na sektoru 3. bataljona Štab brigade je intervenirao 2. bataljonom koji je bio u divizijskoj rezervi, u pomoć 3. bataljonu. Stupanjem 2. bataljona u borbu situacija se izmijenila u našu korist. Na ovom sektoru ustaše su prisiljene da prijeđu u obranu da bi se pred noć povukle prema Šujici. Tako su ova dva bataljona 2. dalmatinske NOU brigade osujetile prodor ustaških snaga od Šujice prema Livnu, a taj prodor ugrožavao je uspjeh naših snaga u borbi za Livno.

U ovoj borbi 3. bataljon imao je 12 poginulih i 3 ranjena. Među poginulima bio je i komandir 1. čete Vlado Despot, koji se isticao hrabrošću u svim borbama u kojima je do tada sudjelovao. Poslije njegove pogibije došlo je do paničnog odstupanja čete u pravcu Glamočkog polja, koje je zastavljeno intervencijom 2. bataljona. Među ranjenima bio je i zamjenik komandanta 3. bataljona Duro Knežević-Španac. Ranjen je i komesar 3. čete Dušan Đorđević.

Kada je bataljon nakon oslobođenja Livna izašao na poprište ove borbe, borci su ugledali stravičan prizor: »Iznakažena tijela 12 naših drugova i drugarica. Nekima su izvađene oči, drugima crijeva, trećima spolni organi itd. Leži komandir Vlado Despot, Jerko Tomaš, Marin Bilota i ostali, kao da govore: »Osvetite nas za Borovu glavu«. U bolnicu su odneseni ranjeni drugovi: Zvonko Milošević, Milan Zulim, Jure Grga, Đuro Knežević i drugi«.¹⁴⁾

Ustaše su pokušale da i 4. proletersku brigadu odbace od Livna, ali su poslije kratke a oštre borbe odbačeni u Livno.

Tako je neprijatelj u toku dana u svim pravcima odbačen i poslije snažne artiljerijske pripreme sve tri brigade su krenule u napad na Livno u 17 sati. Dejstvo artiljerijske vatre, kojom prilikom je utrošeno više granata nego što je bilo uobičajeno u našem partizanskom ratu, imalo je jak moralni i materijalni efekat na ustašku odbranu. Takav utrošak topovskih granata (oko 180 komada) opravdan je značajem zauzimanja Livna za dalji tok operacija glavnine oružanih snaga NOVJ.

Prodiranje napadnih kolona divizije išlo je sporo zbog jake vatre branioaca i dejstva oklopnog automobila s ivice grada. Poslije kraće borbe, neprijateljske isturene snage odbačene su u Livno, a naše snage približile se vanjskoj ivici odbrane grada.

Druge proleterska brigada u početku je imala uspjeha. Njen bataljon koji je napadao Bašajkovac uspio je zauzeti neke bunkere ali sam Bašajkovac, koji dominira gradom, nije uspio likvidirati.

Također i 1. bataljon 2. dalmatinske NOU brigade, uprkos nekoliko pokušaja grupe bombaša, nije uspio zauzeti utvrđenu Veis kulu. Ovu kulu sagradila je austrougarska vojska. Zidovi su bili visoki i bilo ih je nemoguće likvidirati bez teške artiljerije. Oko bunkera i između njih bilo je više redova bodljikave žice, a sav taj prostor bio je pokriven preciznom mitraljezskom vatrom iz kule. Ukupno je bataljon izvršio 5 juriša pretrpjevši gubitke od 2 mrtva i 21 ranjenog. Kula je likvidirana tek pošto je protutenvkovski top 2. proleterske brigade porušio bunker na Bašajkovcu.

Dva bataljona 2. proleterske brigade, koji su napadali preko Zastinja, izbili su pred neprijateljske bunkere opasane bodljikavom žicom. Pod vrlo teškim uvjetima grupe bombaša sjekle su bodljikavu žicu i pravili prolaze i najuriš bataljoni su uspjeli zauzeti nekoliko neprijateljskih bunkera. Neprijatelj je uspio zaustaviti napredovanje ova dva bataljona i natjerati ih na povlačenje. Veliki gubici natjerali su komandanta 2. proleterske brigade da svoje bataljone povuče ka Zastinju, Suhači i Deriguzu. Povučena je i bataljon koji je napadao Bašajkovac, dok je 1. bataljon 2. dalmatinske brigade koji je napadao na Veis kulu ostao i dalje na dostignutoj liniji i tu sačekao novi napad 2. proleterske brigade.

U toku noći i 4. bataljon 2. dalmatinske brigade iz divizijske rezerve angažiran je na pravcu napada 2. proleterske brigade. On se uspio probiti do neprijateljskih bunkera, ali se u zoru i on povukao zajedno s bataljonima 2. proleterske.

I 4. proleterska brigada imala je velikih teškoća na svom pravcu napada. Njen 2. bataljon, pod komandom Save Drljevića, uspio je zauzeti manastir Goricu i Brinje i koristeći noć, uprkos jakoj neprijateljskoj mitralje-

14) Ivan Špika: »Ratna sjećanja i dnevnik borca II dalmatinske brigade«, str. 54, »Stvarnost«, Zagreb 1970.

skoj vatri, uspio je presjeći bodljikavu žicu i između neprijateljskih bunkera prodrijeti u centar grada gdje se zabarikadirao u nekim zgradama.

Budući daje komandant 2. proleterske divizije bio upoznat s gubicima 2. proleterske i 2. dalmatinske NOU brigade (nažalost, nije bio informiran o stanju 4. proleterske, a naročito daje njen 2. bataljon prodrio u centar grada) naredio je da se jedinice povuku s dostignutih položaja i da u borbenom rasporedu sačekaju sljedeću noć kada bi se napad ponovio. Međutim, kada je u zoru saznao za upad u grad 2. bataljona 4. proleterske brigade, Štab divizije je naredio da sve jedinice prijeđu u napad na Livno. »Sve jedinice su produžile napad na ranijim pravcima, samo su sad uvedeni u borbu i 3. bataljon 2. proleterske brigade, koji je dobio zadatak da preko Zastinja što prije prodre u grad, i 4. bataljon 2. dalmatinske brigade preko Đuračića drage ka bunkerima, kako bi olakšao položaj 2. bataljona 4. proleterske brigade u gradu. On je prvi podišao bunkerima, a s njim i dva bataljona 2. proleterske brigade, tako da su zajedničkim snagama ponovo poduzeli napad na grad.«¹⁵⁾

Treći bataljon 2. proleterske brigade, koristeći protutenkovski top za neutraliziranje ustaških bunkera, uspio se prebaciti preko rijeke iza stočne stanice i prodrijeti u grad. Jedan njegov vod upao je u ustaški dom gdje je pronašao brigadnu zastavu.

»Zahvaljujući upornoj borbi 2. bataljona (4. proleterske brigade - primjedba autora) stvoreno je potrebno vreme za prodor 4. proleterske brigade sa istoka, koja je proširila svoj uspeh i deblokirala 2. bataljon. Time su stvoreni uslovi za prodor ostalih snaga 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade, tako da je posle toga napadom 4. proleterske brigade ka centru, 2. proleterske brigade preko Zastinja i Livanjske tvrđave i 2. dalmatinske brigade preko Veis kule i Stočne stanice, uz pomoć građana, posle uličnih borbi, 2. proleterska divizija oslobodila Livno, a znatan deo njegove posade uništila i zarobila, dok se jedan njen deo izvukao južno od grada u pravcu Buškog blata, ali je tamo naišao na zasedu 5. bataljona 4. proleterske brigade na Vučkovini i Drinovoj međi i pretrpeo velike gubitke.«¹⁶⁾

U borbi za oslobođenje Livna neprijatelj je izgubio oko 360 ljudi, od čega 160 poginulih ili ranjenih, a 200 nestalih. Zaplijenjena su dva brdska topa s dosta granata, nekoliko teških bacača sa 700 mina, više malih bacača, mitraljeza i puškomitraljeza, pušaka s oko 60.000 puščanih metaka, jedna radio-stanica (nju je pronašao 4. bataljon 2. dalmatinske brigade) te dosta drugog materijala i živežnih namirnica.

Gubici divizije bili su dosta veliki: 186 mrtvih i ranjenih. U tome gubici 2. dalmatinske brigade iznose: 12 poginulih i 4 ranjena borca 3. bataljona, 2 poginula i 21 ranjeni borac 1. bataljona, 6 ranjenih boraca 2. bataljona i 2 ranjena borca iz 4. bataljona.

U borbi s 3. bataljonom neprijateljski gubici procenjuju se na oko 20 mrtvih i više ranjenih. Tokom napada na grad i gonjenja neprijatelja jedinice 2. dalmatinske brigade zaplijenile su 20 pušaka, 1 puškomitraljez s 1.000 metaka, nešto ručnih bombi i druge opreme, a 4. bataljon je pronašao 1 jednu radio-stanicu.

Učešćem u borbi za Livno kako u direktnom napadu (1, 2. i 4. bataljon) tako i uspešnim zatvaranjem pravca od Šujice i Kupresa prema Livnu

15) Jovo D. Vukotić, n. m., str. 58.

16) Isto, str. 59.

(3. a potom i 2. bataljon) Druga dalmatinska brigada je s uspjehom izvršila svoj zadatak u ovoj značajnoj operaciji.¹⁷⁾

»Pobeda na Livnu imala je veliki vojno politički značaj, jer je zauzimanjem ovog grada otvoren put snagama Operativne grupe divizija u pravcu Hercegovine i Crne Gore. Napad na Livno imao je i ogroman moralno-politički značaj, a tada su stečena i nova iskustva u mogućnostima napada na velika naseljena mesta ojačana betonskim bunkerima i bodljikavom žicom i branjena jakom vatrom. U toku prikupljanja i napada na Livno, borci i starešine 2. proleterske divizije ispolili su visoku političku svest, odlučnost, požrtvovanje, veliku manevarsku sposobnost, izdržljivost i marševsku disciplinu. Time se može objasniti i brzina kojom je divizija savladala vreme i prostor od Kninske krajine do Livna.

Prilikom prvog napada na Livno komandovanje na svim stepenima od štaba divizije do komande čete nije imalo potrebno iskustvo, pa je divizija, pod takvim uslovima, kao celina, uvedena u napad na naseljeno mesto nedovoljno odmorna, bez dovoljno izviđanja i upoznavanja starešina o pravcima i objektima napada, što se nepovoljno odrazilo na ishod napada. Zakašnjenje artiljerije za podršku u prvom napadu negativno se odrazilo i na napad i sadejstvo između napadnih kolona, a ni odluke štabova brigada, uključujući i divizijsku, nisu bile u skladu sa situacijom«¹⁸⁾

OSLOBOĐENJE ŠUJICE I DUVNA

Nakon oslobođenja Livna 2. proleterska divizija orijentirana je u pravcu Neretve. U cilju obezbjeđenja Livna od neprijateljskog dejstva od Kupresa, Štab divizije izdao je naređenje 2. dalmatinskoj NOU brigadi da likvidira ustaško uporište Šujicu, a 4. proleterskoj brigadi da u isto vrijeme oslobodi Duvno.¹⁹⁾ U skladu s naređenjem Štaba divizije, Štab 2. dalmatinske brigade izdaje odgovarajuću zapovijest prema kojoj je trebalo da u napadu sudjeluje 2. i 4. bataljon, dok je 3. bataljon dobio zadatak da zatvara pravce Šujica - Duvno te Mokronoge - Lupoglava. Obezbjedenje od pravca Kupresa dodijeljeno je 3. bataljonu 2. proleterske brigade. Napad je trebao početi 17. decembra u 20 sati uz prethodnu artiljerijsku pripremu. Međutim, do borbe nije došlo, jer je Štab brigade oko 18 sati istog dana obaviješten da su ustaše bez borbe napustile Šujicu odstupivši prema Kupresu. Tako su naše jedinice ušle u Šujicu bez borbe naišavši na ravnodušnost mještana.

Nakon ulaska u Šujicu bataljoni brigade raspoređeni su na slijedeći način: 1. bataljon u Donjem Malovanu s zadatkom zatvaranja pravca Kupres - Šujica, 2. u rajonu Mokronoge, 4. u s. Srđane, a 3. bataljon i Štab brigade zadržali su se u Šujici u kojoj je 20. decembra bataljon održao uspješnu kulturno-političku priredbu za narod.²⁰⁾

17) Ljubodrag Đurić: Ratni dnevnik, str. 73-74.

Izvjestaj Štaba 3. brigade (po ondašnjoj numeraciji, u stvari je bio Štab 2. dalmatinske brigade - op. autora) Štabu 2. proleterske divizije od 16. 12. 1942. god. Arhiv VII, k. 846, reg. br. 7. f. 12.

18) Jovo D. Vukotić, n. d., str. 63 i 64.

19) Isto, str. 65.

20) Obrad Egić, n. d., str. 51.

Dana 18. decembra 1. bataljon 2. dalmatinske brigade smjenjuje na položajima prema Kupresu 3. bataljon 2. proleterske brigade, a 2. i 4. bataljon stavljeni su pod komandu 4. proleterske brigade za napad na Duvno. Napad na Duvno određen je za 18. decembra.

Ljubo Vučković s dijelom brigade prolazi kroz Šuicu, januara 1943.

Prema naređenju Štaba divizije u napadu na Duvno sudjeluju dvije kolone: desna, sastavljena od 4. proleterske brigade pod komandom Radovana Vukanovića, napada pravcem s. Zagorčani - Crni vrh - Duvno i u sadejstvu s lijevom kolonom, uništava neprijatelja u sjeverozapadnom dijelu grada; lijeva kolona, koju čine dva bataljona 2. dalmatinske brigade pod komandom Ratka Šofijanića, napada pravcem Šujica - s. Mokronoge - Eminovo selo - Duvno radi uništavanja neprijatelja u pravcu napada i napada na grad. U napadu sudjeluje i haubička baterija Vrhovnog štaba.²⁰ Haubička baterija trebala je stići u Mokronoge 17. decembra do 22 sata. Međutim, zbog slabe prolaznosti zemljišta ona tamo nije stigla ni sutradan, već je s Ljubuškog brda ispalila nekoliko granata, tako daje napad na Duvno počeo bez stvarne artiljerijske pripreme.

Za obranu Duvna neprijatelj je proveo fortifikaciju. Sa sjeverne strane uređene su otporne točke: Eminovno selo - Blažuj i kota 942, a neke od otpornih točaka opasane su bodljikavom žicom i ojačane pješadijskim nagaznim minama. Položaji sjeverozapadno od Duvna bili su prirodno i topografski jaki i posjednuti su nešto slabijim snagama, a na južnoj strani grada prema Duvanjskom polju nije bilo neprijateljskih snaga pošto je taj dio u to vrijeme godine bio teško prolazan.

21) Jovo D. Vukotić, n. ⚡, str. 67 i 68.

Obrana Duvna raspolagala je s oko 1.100 ljudi s odgovarajućim naoružanjem ali bez artiljerije.

Jedinice su krenule u napad u 18 sati, kako je bilo predviđeno. Bataljoni 4. proleterske brigade krenuli su u napad pod zaštitom odjeljenja brdskih topova 75 mm i baterije minobacača iz rajona s. Stipanići i kota 1059. Neprijatelj je otvorio žestoku vatru na bataljone 4. proleterske brigade. Uprkos neprijateljskoj vatri dva bataljona 4. brigade podišla su Gradini, dok je jedan bataljon izbio pred Blažuj.

»Istovremeno je 4. bataljon 2. dalmatinske brigade preko kote 882 i kote 903 izbio u neposrednu blizinu neprijateljskih bunkera kod groblja, na istočnom delu varoši, ali je neprijatelj zaustavio njegov dalji napad jakom vatrom iz automatskih oruđa i odbacio ga na polazni položaj, nanevši mu osetne gubitke. Bataljon nije znao da se u Blažuju i u reonu kote 942, severno od grada, nalaze jako utvrđeni položaji, opasani žicom i pešadijskim nagaznim minama, i da su branjeni žestokom vatrom iz automatskog oružja, pa se neoprezno kretao po otvorenom i brisanom prostoru, trpeći nepotrebne gubitke od 15 poginulih i 25 ranjenih«.²²⁾

I pored jake vatre neprijatelja, dva bataljona 4. proleterske brigade izvršili su juriš na Gradinu, najjače uporište u sistemu neprijateljske obrane, paje jedan od njih produžio napad na uporište Kolo dok je drugi produžio napad prema gradu. Jedan bataljon 4. proleterske brigade, koji je napadao na Blažuj uslijed otvorenosti zemljišta i jake neprijateljske vatre nije mogao prići ovom selu. U međuvremenu, 4. bataljon 2. dalmatinske brigade vršio je jak pritisak na neprijateljske snage kod groblja da bi olakšao zauzimanje Blažuja, ali u tome nije uspio jer je obrana Blažuja pružala žestok otpor. Poslije višesatne borbe snage 4 proleterske brigade uspjele su ovladati Blažujem, Kolom i Kovačima, pa su bataljoni s više pravaca počeli iza ponoći prodirati u grad, a neprijatelj je u rasulu pobjegao u pravcu Bugojna.

Oslobođenjem Duvna nastao je kratak predah za 2. dalmatinsku NOU brigadu koji je korišten za intenzivan vojno-politički rad u okviru jedinica i s narodom. Održavane su konferencije na kojima je narodu objašnjavan NOB i raskrinkavani naši neprijatelji - okupator i njegove sluge ustaše i četnici.

Na traženje Štaba dvizije da se jedan bataljon brigade uputi u Livno, Štab brigade upućuje u tom pravcu 3. bataljon predosjećajući da će bataljon biti upućen radi zatvaranja pravca od Sinja, a tamošnji položaji bili su poznati, ovom bataljonu.

Pošto se očekivalo bombardiranje od strane neprijateljske avijacije, 2. bataljon je iz Šujice upućen u susjedno selo Galičić, a 4. je iz Duvna povučen kod Štaba brigade.

Na katolički Božić, 25. decembra, naši su borci sudjelovali na misi u crkvi u Šujici pjevajući s mještanima božićne pjesme, što je ostavilo dobar utisak na mještane. Bez obzira na praznik talijanski avioni bacali su bombe na Duvno od kojih je stradalo više mještana, a četvrtina grada izgorjela je od zapaljivih bombi.²³⁾

22) Jovo D. Vukotić, n. d., str. 68.

23) Obrad Egić, n. d., str. 51.

U BORBI ZA KUPRES

Štab divizije donio je 26. decembra, u prisustvu komandanta i komesara 4. operativne zone, odluku da se napadne i osvoji Kupres, zloglasno ustaško uporište. S tom odlukom suglasio se i Vrhovni štab.

Bilo je predviđeno da u napadu sudjeluju 2. dalmatinska i 2. proleter-ska brigada uz podršku haubičkog divizionu Vrhovnog štaba i divizijske brdske baterije i blindiranog automobila (koji je bio zaplijenjen u Livnu). Napad je trebao početi 27. decembra u 17 sati uz prethodnu artiljerijsku pripremu, ali je u međuvremenu odložen za slijedeći dan. »... Oslobođenje Kupresa imalo je veliki moralni i vojno-politički značaj, naročito za vezu primorskog pojasa s dolinama Vrbasa i Bosne, odnosno srednjeg toka Neretve, jer bi se time u ovom prostoru stvorila celovita slobodna teritorija, koja bi poslužila kao osnovica za operacije u pravcima istočne i centralne Bosne, Hercegovine i Crne Gore...«²⁴⁾

Prema naredbi Štaba divizije, 2. proleter-ska trebala je napasti s dva bataljona i to s jednim preko Čardačice, a s drugim preko s. Olova, a 2. dalmatinska samo s jednim bataljonom preko M. Stožera. Prema podacima s kojima je raspolagao Štab divizije, Kupres su branile 3 satnije crne legije i 100-150 milicionera sa slijedećim naoružanjem: 2 teška bacača, 6 teških mitraljeza, 5-6 puškomitraljeza na satniju, bez topova. Utvrđen položaj Čardačica posjednut je milicijom. Oko varoši bunker pokriveni daskama bez prepreka od bodljikave žice. Na Velikim vratima, Plazenici i M. i Velikom Stožeru i Poganjoj Glavici nemaju bunkere ni stalne posade. Kontrola položaja vrši se povremenim patrolama. Stalne straže daje milicija u Begovom selu, Odžaku i Gorancima. Oficiri stanuju u crvenoj kući desno od ceste Zloselo - Kupres.²⁵⁾

U samom gradu bilo je više kamenih zgrada podešenih za obranu. Neposredno pred napad od zarobljenih ustaša dobijene su informacije da je u međuvremenu (od neuspjelog napada 4. proleter-ske brigade) izgrađeno dosta novih utvrđenja. Ta informacija proslijeđena je Štabu divizije. Osim toga, ispostavilo se da su bunker zaštićeni žičanim preprekama.

Dana 26. decembra Štab brigade je iz Šujice krenuo u pravcu Kupresa s 2. i 4. bataljonom. Treći bataljon nalazio se na Vagnju zatvarajući pravac Sinj - Livno, a 1. bataljon je s Malovana upućen preko Kupreškog polja i Blagaja na cestu Kupres - Bugojno da zatvara taj pravac, jer se očekivalo da će 1. proleter-ska divizija dejstvovati preme Bugojnu.

Krećući se od Donjeg Malovana prema polaznim položajima brigadna kolona (2. i 4. bataljon sa Štabom brigade) ušla je u gustu maglu u kojoj se vođiči nisu snašli pa je kolona dugo vremena izgubila u lutanju, te se komandant brigade morao osloniti na svoju busolu. Poslije dugog lutanja kolona je zanoćila u šumi nedaleko od sela Kukavice, dok su 2 čete 2. proleter-ske brigade koje su bile u sastavu kolone, produžile pokret i stigle u selo gdje su i zanoćile. Sutradan kolona je stigla u spomenuto selo.

Iz Kupresa je dopirala pucnjava iz pušaka; ustaše su još uvijek proslavljale katolički božić. Po podne istog dana u selo neprimijećeno upada kočija s ustašama: 1 legionar i 3 milicionera. Obezbjedenje nije na vrijeme primijetilo kočiju s ustašama, tako da ju je zaustavio tek stražar pred Štabom

24) Jovo D. Vukotić, n. m., str. 73.

25) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 41. f. 1.

brigade, što je izazvalo uzbuđenje u Štabu koji nije znao da se radi o jednoj izoliranoj grupi.²⁶⁾ Poslije kraće pucnjave ova grupica je pohvatana i razoružana. Ustaša je, ne sluteći o prisustvu naših snaga, došao da obiđe vjerenicu u kući u kojoj se nalazio Štab brigade. Nakon saslušanja sva četvorica su osuđena na smrt i strijeljana. Iste večeri u susjednom selu Kute pronađena su i uhapšena još 4 milicionera s puškama i sprovedeni u Štab divizije. Patrola, koja je išla za vezu s 1. bataljonom na cesti Bugojno - Kupres, uhvatila je jednog domobranskog oficira, intendanta milicije u Kupresu, no on je prilikom sprovođenja u Štab divizije uspio pobjeći.

Dana 28. decembra u 6,30 sati manje ustaške snage naišle su na naše položaje kod Kukavice, ali su odbijene. Ustaše su se povukle u Kupres.

U 11 sati 2. i 4. bataljon zauzimaju položaje prema Stožeru. U 16 sati naša artiljerija počela je tući Kupres. Artiljerijska vatra je u početku bila efikasna jer se iz Kupresa čulo zapomaganje. Međutim, zadnjih 9 granata nije eksplodiralo što je ohrabrilo ustaše u Kupresu. Pod zaštitom artiljerijske vatre 2. bataljon 2. dalmatinske brigade krenuo je u napad na Kupres. Oko ponoći bio je na domaku prvih bunkera i zapalio nekoliko obližnjih zgrada iz kojih je pružen otpor. Istodobno su od pravca sela Zlosela u napad krenula i dva bataljona 2. proleTERSke brigade s blindiranim automobilom.

Tanketa je naišla na visoke prepreke koje nije mogla savladati. Preciznom vatrom iz automatskog oružja ona je bila izrešetana i onespособljena za pokret, no posada se uprkos toga hrabro borila i u toku noći, pod zaštitom mraka, uspjela je napustiti tanketu i povući se.

Snježna bjelina otežavala je pokret jedinica u napadu koje su bile izložene ubitačnoj vatri iz automatskog oružja iz bunkera i zgrada gdje je neprijatelj bio utvrđen. Velika hladnoća također je otežavala dejstvo naših jedinica. Dva bataljona 2. proleTERSke brigade, podržana vatrom minobacača i protutenkovskih topova, zauzela su sela Olovo i Čardačicu. Neprijatelj, koji je odstupio prema Kupresu tukao ih je žestokom minobacačkom vatrom. Njihovo nastupanje bilo je jako otežano zbog slabe vidljivosti i slabe veze i sadejstva s 2. bataljonom 2. dalmatinske brigade. Zbog jake i precizne vatre neprijatelja iz automatskog oružja, a i zbog povećane vidljivosti na bijelom snijegu po kome su se kretali bataljoni u napadu, bataljoni nisu uspjeli ni poslije dva pokušaja prodrijeti u grad uslijed čega ih je Štab brigade povukao na polazne položaje 29. decembra u 1 sat.

U ovoj borbi bataljoni 2. proleTERSke brigade pretrpjeli su gubitke: 2 poginula i 22 ranjena.

Drugi bataljon 2. dalmatinske brigade, zbog loših vremenskih prilika, sporo se kretao u prilaženju Kupresu. Pokušaj da prodre u grad nije uspio, pa se bataljon zadržao i utvrdio na dostignutoj liniji na prilazu grada, ali se, osjetivši da su se bataljoni 2. proleTERSke povukli, i sam povukao u zoru 29. decembra, prvo na Velika a potom na Mala Vrata. U ovoj borbi bataljon je imao 2 mrtva i 6 ranjenih boraca.

Štab divizije je odlučio da se odustane od daljnjeg napada na Kupres.

O borbi za Kupres Štab 2. proleTERSke divizije dostavio je 3. januara 1943. godine detaljniji izvještaj Vrhovnom štabu.²⁷⁾

26) Ljubo Vučković, n. d., str. 54.

27) Arhiv VII, k. 7A, reg. br. 26, f. 1.

U 6 sati izjutra 29. decembra ustaše iznenada vrše napad na položaje 4. bataljona 2. dalmatinske brigade na Malom stožeru. Bataljon je pretrpio gubitke od 4 poginula borca. Gusta magla i nepoznat teren otežavali su borbu bataljona. Istodobno ustaše napadaju i na 2. bataljon na Malim vratima i on se povlači prema Blagaju bez gubitaka.

Povlačeći se sa Stožera sa 4. bataljonom Štab brigade nailazi na ustaše na udaljenosti od petnaestak metara. Ustaše otvaraju jaku vatru na iznenadenu kolonu i Štab sa 4. bataljonom jedva uspijeva da se bez gubitaka povuče prema položajima 1. bataljona.²⁹⁾

Povlačeći se ispred neprijatelja Štab brigade sa 4. bataljonom prispio je u Koprivnicu. Neprijatelj ih i tu napada, uslijed čega se povlače za Prusac pored Suljaga tučeni mitraljeskom vatrom od koje su ranjena 4 borca.

Produžujući cestom prema Bugojnu ustaše upadaju u zasjedu 3. čete 1. bataljona koja je ubila 20 ustaša i preotela našu komoru i spremu koju su ustaše bile zaplijenile na Stožeru. Navečer, zaobilazeći Velika vrata, pored Suljaga i Koprivnice, Štab brigade sa 4. bataljonom krenuo je u Blagaj gdje se već nalazio 1. bataljon. Pokret je trajao cijelu noć i bio je vrlo naporan zbog snijega i leda, a tim više jer su borci nosili i ranjenike. U Blagaju se ljudstvo sva tri bataljona kratko odmorilo i nahranilo i, po naređenju Štaba divizije, nastavilo pokret za Šujicu u koju su stigli poslije napornog marša 31. decembra, da bi se odatle prebacili za Livno.

Prethodnog dana Štab brigade je obaviješten daje u glamočkoj bolnici umro zamjenik komandanta brigade Jovo Martić. O njemu Ljubo Vučković kaže: »Bio je to neobično hrabar borac i dobar komandant. Kada je počeo ustanak 1941. kao mladi seoski učitelj, došao je na čelo prve ustaničke grupe koja je obrazovana u Bukovici. Bio je jedan od organizatora Sjevernodalmatinskog odreda i njegov komandant. Drugovi su mi pričali o njegovoj hrabrosti i umješnosti koje je ispoljio u borama protiv Talijana u Bukovici. Jovo je takav bio i kao zamjenik komandanta brigade. Bio je neobično omiljen među borcima brigade i u narodu Bukovice. Njegova smrt nam je pala tim teže što nije poginuo u borbi već nam gaje otela teška bolest«.³⁰⁾

Govoreći o borbi za Kupres 28/29. decembra 1942. godine, Jovo Vučković u monografiji »Druga proleterska divizija«, pored ostalog, zaključuje:

»Direktiva Vrhovnog štaba za napad na Kupres više se temeljila na postignutim uspjesima 2. divizije na pravcu Livno - Šujica - Duvno nego na poznavanju objektivnih i subjektivnih mogućnosti 2. divizije za napad na ovo mesto. Naime, posle stalnih pokreta i borbi na pravcu Bosansko Grahovo - Knin - Livno, 2. divizija nije bila dovoljno pripremljena za takav napad. Ona nije imala dovoljno vremena ni za najnužnije pripreme: izviđanje zemljišta, napadnih pravaca i objekata, pa ni za najnužniju organizaciju sadejstva između brigada i artiljerije i dr. S obzirom na iskustva iz proteklih

29) U ovoj borbi izgubio se politički komesar brigade Ante Jurlin Marko, koga je konj kao nevještog jahača odnio na suprotnu stranu od one na koju su se povlačili 4. bataljon i Štab brigade i on je, poslije lutanja koje je trajalo nekoliko dana, uspio doći u Štab. U isto vrijeme izgubio se i intendant brigade Čače, koji se poslije dužeg lutanja povezao s nekom teritorijalnom četom.

Jurlin je bio stari partijski radnik koji je kao komunista osuđivan na robiju, bio je sekretar Okružnog komiteta za sjevernu Dalmaciju, pa komesar Sjevernodalmatinskog odreda i prvi politički komesar 2. dalmatinske brigade. Poginuo je u 5. ofanzivi kao član Politodjela 1. dalmatinske brigade.

30) Ljubo Vučković, n. d., str. 59.

borbi, u napadu je trebalo angažovati *mnogo jače* (podvukli autori), a pripreme su morale da budu potpunije, tim pre što je bilo znakova nepovjerenja u uspeh i strah od suvišnih gubitaka. Nije, dakle, dobro prostudiran napad na Kupres i svi elementi odbrane grada: snaga, moralni faktor branioca i vreme kao prostor, a naročito kao atmosferska pojava. Zbog nepoznavanja prilika u Kupresu izvršen je napad gotovo iz pokreta. Jedinice su napale po ciči zimi i vejavici, dočekane ubitačnom vatrom iz betonskih bunkera i kamenih zgrada«. Teško je ne složiti se s ovom ocjenom.

PREDAH BRIGADE NA PROSTORU LIVNO, DUVNO, POSUŠJE

Po naređenju Štaba divizije brigada se prebacila u Livno. Štab brigade sa 2. i 4. bataljonom napustio je Šujicu u pokretu za Livno 1. januara 1943. god. Na putu preko Borove glave kolonu je pratila jaka sniježna vijavica, ali je pokret izvršen u redu. Prvi bataljon s dijelovima 2. proleterske brigade održao je uspješnu kulturno-prosvjetnu priredbu u Šujici uoči Nove godine, pa je i sam krenuo za Livno 2. januara.

Po izvršenom pokretu 1. i 4. bataljon smješteni su u Livnu, dok je 2. bataljon produžio za Potočane, a 3. bataljon ostao je i dalje na Vagnju, zatvarajući pravac Sinj - Livno, 2. proleterska brigada ostala je u Šujici obezbjeđujući slobodni teritorij od Kupresa, a 4. proleterska prema Imotskom i Posušju.

U ovakvom rasporedu divizija je ostala do 12. januara kada su 2. proleterska i 4. proleterska brigada, po naređenju Vrhovnog štaba, otišle u okolinu Bosanskog Grahova gdje su likvidirale, uz pomoć artiljerijskog divizion Vrhovnog štaba, četnička uporišta Strmicu, Golubić, Vrpolje, Plavno i Grad, a na njihovim dotadašnjim položajima prema Kupresu, Posušju i Imotskom zamijenila ih je 2. dalmatinska brigada.

Desetak dana, od 2. do 12. januara, glavnina brigade, osim 3. bataljona koji je držao položaje na Vagnju, odmarala se u Livnu. Ovaj odmor od pokreta i borbi korišten je za intenzivan idejno-politički rad i vojnu obuku. Na partijskim sastancima analizirane su greške i nedostaci u dotadašnjim akcijama i borbama. Dana 5. januara vratili su se s Kongresa USAOJ-a u Bihaću delegati brigade na čelu s Mirkom Milojkovićem, članom politodjela brigade. Oni su donijeli materijale s Kongresa koji su potom proučavani po bataljonima i govorili o svojim utiscima s Kongresa. Na sastanku bataljonskih sekretara SKOJ-a za sekretara SKOJ-a brigade izabran je Branko Milinković, dotadašnji sekretar organizacije SKOJ-a 1. bataljona.

U partijskim organizacijama brigade proučavana je historija SKP(b) i razni Lenjinovi članci.

Član Politodjela brigade Tanasije-Tasa Mladenović otišao je u Bihać na novu dužnost i u Politodjel je došao Veliša Leković iz 4. proleterske brigade. U brigadu su se vratili drugovi koji su bili zalutali kod Kupresa.

Ustaški avion tipa »breguet« 5. januara bombardovao je Livno. Žrtava nije bilo. Jedna bomba pala je pred zgradu u kojoj se nalazio Štab brigade i nekoliko gelera zabilo se u vrata neozlijeđivši nikog. Brigadi je 11. januara naređeno da se prebaci na prostor Duvna i smijeni na položajima 2. proletersku i 4. proletersku brigadu koje su dobile zadatak da se prebace u okolinu Bosanskog Grahova, te da istodobno zatvara i dalje pravac Sinj - Livno. Istog dana 1. bataljon je upućen na Vaganj da tamo na položajima

smijeni 3. bataljon koji, kao i 2. i 4. bataljon treba da se prebace na prostor Duvna.

Pokret 2. i 4. bataljona sa Štabom brigade iz Livna počeo je sutradan u 8 sati i nakon prevaljenih 39 km kolona je istog dana u 17 sati prispjela u Duvno, odakle je 2. bataljon produžio za Mesihovinu a 4. bataljon zanoćio je u s. Kola odakle je sutradan prebačen na položaj Bršnik Crvenice. Treći bataljon stigao je u Duvno s Vagnja 15. januara, gde je sutradan održao dobro posječenu priredbu.

Brigada u oslobođenom Livnu, početkom 1943.

Manje ustaške snage napale su položaj 2. bataljona u Mesihovini 13. januara ali su poslije kraće borbe odbijene i povukle se u Posušje. Poslije 3-4 dana napad je ponovljen ali i ovog puta ustaše su natjerane na povlačenje.

U Livnu je 13. januara održan sastanak svih komesara i zamjenika komesara brigada i bataljona u diviziji, na kojima je razmatrana opća vojno-politička situacija, a posebno stanje u diviziji, u prvom redu stanje partijske organizacije i SKOJ-a. Nekoliko dana kasnije održano je savetovanje omladinskih rukovodilaca i članova politodjela zaduženih za rad s omladinom.

Zamjenik političkog komesara brigade Jovo Kapičić 22. januara dostavio je Centralnom komitetu KPJ izvještaj o stanju partijske organizacije u brigadi. Iako je u proteklim borbama, kaže se među ostalim u tome izvještaju, poginulo nekoliko članova Partije, u brigadi je toga dana bio 151 član i 62 kandidata za člana KPJ, te 339 skojevaca. Socijalni sastav članstva KPJ u brigadi bio je sljedeći: 66 radnika, 40 seljaka, 25 intelektualaca, 9 namještenika i 11 pripadnika bivše jugoslavenske vojske (oficiri, podoficiri i vojni činovnici). Ogromna većina članstva bila je radničko-seljačkog porijekla, a intelektualci su po pravilu došli iz proleterskih brigada.

U svim bataljonima postojali su bataljonski biroi KPJ na čelu sa zamjenikom političkog komesara bataljona u koji su, pored istog, ulazili komesar bataljona i sekretari četnih čelija KPJ i bataljonski rukovodilac SKOJ-a. Također su u bataljonima postojali i bataljonski komiteti SKOJ-a, na čelu sa sekretarom SKOJ-a bataljona, koji su se prilično osamostalili u radu. Ulaskom bataljonskih rukovodilaca SKOJ-a u bataljonski biro KPJ obezbijedena je direktna pomoć partijske organizacije skojevskoj i prevaziđeno ranije stanje kada su za rad SKOJ-a zaduživani stariji članovi Partije koji nisu bili i skojevci.

Politički rad sa ženama, kojih je u to vrijeme u brigadi bilo 60, odvijao se uglavnom kroz skojevsku organizaciju, a nešto kasnije za to je zadužen po jedan član bataljonskog biroa KPJ.

Brigada po treći put prolazi kroz Šuicu u maršu ka Kupresu, januara 1943. godine

I organizacija SKOJ-a i organizacije KPJ u brigadi kalile su se i omasovljavale kroz borbu. Sastavljena od ljudstva koje pretežno nije imalo borbenog iskustva, predvođena komunistima i skojevcima, brigada se razvijala i osposobljavala za sve teže i kompliciranije zadatke za koje se traži i hrabrost i vještina. Poslije skoro svake borbe i akcije u četama i bataljonima vođeni su razgovori s analizom protekle borbe ili akcije, tako da su se borci učili na vlastitim primjerima.

Rad s narodom bio je u žiži interesa partijskih i skojevskih organizacija. U svim mjestima u kojima su se jedinice brigade ma i kraće vrijeme zadržavale, održavani su zborovi za narod na kojima su objašnjavani i popularizirani ciljevi narodnooslobodilačke borbe i raskrinkavali četnici i ustaše - protagonisti bratoubilačke borbe. U skoro svakom mjestu gdje su

se zadržavale jedinice brigade održavane su i prigodne kulturno-prosvjetne priredbe, čija je umjetnička razina bila skromna ali su početni rezultati bili pozitivni.

Dana 17. januara izvršena je vakcinacija svih boraca protiv tifusa. To je bila veoma značajna sanitarna mjera.

S 3 tenka i 2 topa Talijani su 21. januara izašli iz Sinja i napali položaje 1. bataljona na Vagnju. Tom prilikom ranjen je komesar 3. čete.

Treći bataljon priredio je u Duvnu priredbu 23. siječnja. Iste noći pripjela je u ovu varošicu brigadna glazba, koja je svirala, a ustaški nastrojeno stanovništvo, izašlo na prozore misleći da su se vratili Talijani. Sutradan je 3. bataljon smijenio na položajima u Mesihovini 2. bataljon koji se vratio u Duvno gdje je održana priredba na kojoj je svirala brigadna glazba.

Na ovom terenu brigadu je zatekao početak 4. neprijateljske ofanzive protiv Operativne grupe divizija NOVJ pod neposrednom komandom VŠ. O početku ove ofanzive javljala je radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«. Na planiranu neprijateljsku ofanzivu (»Weiss I« i »Weiss II«) Vrhovni štab je odgovorio protuofanzivom svojim divizijama ka dolini Neretve i dalje preko Hercegovine i Crne Gore k južnoj Srbiji, Kosovu i Makedoniji, u cilju razbijanja četničkih formacija i mobilizacije novog ljudstva u tim oblastima. Međutim, u realizaciji te zamisli spriječila ga je V neprijateljska ofanziva.

Preko Štaba 4. operativne zone brigada je dobila naređenje Vrhovnog štaba da se jače angažira prema Imotskom i Posušju i sprječi eventualni prodor Talijana i četnika prema Livnu.

U to vrijeme 3. i 4. bataljon nalazili su se u Mesihovini, a 2. u Duvnu, dok je 1. i dalje bio na Vagnju.

Prema obavještenju dobijenom od 3. bataljona, jake neprijateljske snage nalazile su se na položajima prema Vinjanima i na Podima dok je u Posušje, u kojem je do tada bilo oko 1.000 ustaša i domobrana, pristiglo pojačanje vojske u 17 kamiona, a Talijani se nalaze u Širokom Brijegu, u rudniku boksita Crne lokve. Primijećeno je da je vojska iz Imotskog vukla prema Posušju 2 brdska i 1 poljski top.

Treći bataljon dobio je zadatak da likvidira ustaške postaje i miliciju u selima Zagarje, Vir i Vinjane, a 2. i 4. da likvidiraju žandarmerijsku stanicu Rakitno, te da okolna sela očiste od ustaša.

U toku noćnog pokreta prema Kleku (kota 938) 3. bataljon je u s. Doci naišao na zasjedu. Tom prilikom ranjena su tri borca. Bataljon se odmah razvio u streljački stroj i izvršio protunapad na neprijatelja jačine jedne satnije i protjerao ga u pravcu Posušja. Istodobno 2. i 4. bataljon napadaju Rakitno preko Crvenice. Neprijateljske snage koje su bile znatno manje nego što su bile procijenjene, dale su se u bijeg prema Širokom brijegu i Posušja. Zbog velikog prostranstva sela (oko 10 km) ono se nije moglo blokirati raspoloživim snagama da bi se neprijatelju onemogućilo odstupanje. Ustaše su bježale na sve strane i zahvaljujući noći uspjele su umaći.

U borbi za Rakitno neprijatelj je pretrpio manje gubitke u ljudstvu dok naše snage nisu imale gubitke, a zaplijenile su nešto oružja i municije.

Po izvršenom zadatku 2. bataljon se vratio u Duvno, 3. u Mesihovinu a 4. je ostao u Rakitnom da održi zbor s narodom pa da se potom povuče u Gornji Brišnik budući da se mogao očekivati neprijateljski napad u pravcu Posušje - Duvno cestom ili preko Raškog polja.

Narod u ovom kraju bio je pod jakim utjecajem neprijateljske propagande, širio je glasine o našem navodnom pokolju u Livnu i Duvnu i da ćemo to isto učiniti u ovom kraju. Nasuprot toj propagandi naši su se borci vrlo korektno ponašali prema zatečenim seljanima, a konfiskacija imovine vršena je samo zločincima (ustaškim tabornicima i logornicima).

Peko Dapčević, komandant 2. proleterske divizije, Vicko Krstulović, komandant 4. operativne zone i Ljubo Vučković, prvi komandant 2. dalmatinske brigade, u Duvnu 26. januara 1943. godine početkom IV neprijateljske ofanzive

Štab brigade smatrao je daje neprijatelj ovom akcijom ošamućen i da ne će doći do njegovog naknadnog dejstva prema Duvnu.

Međutim, milicija iz Rakitnog nije bila uništena već se razmjestila po brdima oko sela i 4. bataljon je bio prisiljen da se povuče iz Rakitnog. Neznajući da su se partizani povukli iz Rakitnog, neprijateljska avijacija ga je bombardirala i bombe su padale na položaje milicije. Sutradan je jedna četa 4. bataljona ponovo vodila borbu s milicijom u Rakitnom.

Da bi uznemiravao naše snage neprijatelj je isturao jače patrolne prema 3. bataljonu, a milicija iz Rakitnog uznemiravala je četnu 4. bataljona u Crvenicama.

U Duvno je 2. februara stigao Štab divizije. Toga dana jedan neprijateljski avion vršio je izviđanje iznad Duvna. Uvečer je 2. bataljon organizirao priredbu uspješniju od svih dotadašnjih. Štab divizije prisutvovao je ovoj priredbi. Neprijateljska avijacija bombardirala je 5. februara selo Crvenice u kojem se nalazila četa 4. bataljona. Srećom, žrtava nije bilo. Štab brigade 6. februara prebacio se u selo Kovače, gdje je već prispio 1. bataljon, koji se po naređenju Štaba zone prebacio s Vagnja. Treći bataljon došao je u dodir s neprijateljskim patrolama iz Posušja. Neprijatelj je teškim mitraljezom tukao po našim patrolama koje su se kretale cestom prema

Posušju, tako daje čitav bataljon bio prisiljen da izađe na položaj. Tek tada je neprijateljska patrola napustila položaj i povukla se u Posušje. Istoga dana četa 4. bataljona puškarala se s milicijom u Rakitnom.

Sutradan su naši bataljoni vršili nasilno izviđanje prema Posušju. Neprijateljske patrole bez uspjeha su napadale na položaje 3. bataljona. U to vrijeme 1. bataljon se odmarao u s. Omerovići, a članovi Politodjela držali su konferenciju s političkim rukovodiocima iz 4. bataljona.

OSLOBOĐENJE POSUŠJA I IMOTSKOG

Štab divizije 8. februara izdaje zapovijest za napad i oslobođenje Posušja i Imotskog. Prema raspoloživim podacima u Posušju se nalazilo oko 1.000 ustaša, milicije i domobrana naoružanih pješadijskim naoružanjem, 1 topom i 4 teška bacača, a u Imotskom 3 ustaške bojne jačine 1.200 vojnika, koje pored pješadijskog naoružanja imaju 2 topa 37 mm, 1 teški bacač, 5 teških i oko 20 puškomitraljeza. Za ovu operaciju diviziji je pridodana i novoformirana 4. dalmatinska brigada. Prema zapovijesti Štaba divizije, Imotski napadaju 4. proleterska i 4. dalmatinska brigada, a Posušje 2. proleterska i 2. dalmatinska brigada.

Zadatak 2. proleterske brigade bio je da s dva bataljona napada na Posušje, a s druga dva bataljona pravcem Trebištovo - Poljice - Sirića brijeg - Braćanac, očisti od neprijatelja ustaški raspoložena sela i spriječi neprijateljsku intervenciju s te strane. Zadatak 2. dalmatinske NOU brigade bio je da nadire pravcem s. Vuči polje - Orlov kuk - Jukići - Posušje sa zonom širenja desno s. Biske -'s. Senj - s. Karamatići - s. Kovači - s. Zlopolje i lijevo Stočce - Rudeži - Jukići - put za Posušje i da održava veze lijevo s 2. proleterskom a desno sa 4. proleterskom brigadom (prema Imotskom). Ovim brigadama bila je pridodana za podršku artiljerija (2 haubice), pod komandom Branka Obradovića.³¹⁾

Postupajući po zapovijesti Štaba divizije, Štab brigade postavio je bataljonima ove zadatke: 2. i 4. bataljon, kao prvi ešalon brigade, napadaju direktno na grad, pravcem kota 988 - Radovan - sjeverna ivica grada, 1. bataljon zatvara pravac od Imotskog ka Posušju u rajonu Osoje - Vinjani; 3. bataljon, u drugom ešalonu u ulozi brigadne rezerve, nastupa iza 2. i 4. bataljona i s njima kreće i Štab brigade.³²⁾

Artiljerijska priprema počela je 9. februara u 17 sati i 30 minuta. Artiljerija je tukla brdo Radovan iznad Posušja. Kao i u borbi za Kupres neke granate nisu eksplodirale, ali to je nadoknađeno uspješnim dejstvom bacača 2. proleterske brigade.

Jedna četa 3. bataljona sukobila se s isturenim neprijateljskim snagama u Vučipolju i natjerala ih u bijeg. Za to vrijeme bataljoni 2. proleterske brigade uspjeli su potisnuti neprijateljsku obranu s Radovana, a potom su na juriš, bez većeg otpora, zauzeli Posušje, tako da se neprijatelj pred naletom proletera povukao jugoistočno od Posušja i prema Imotskom. U Posušju su se predala 4 domobrana s ispravnim kamionom natovarenim s oko 25.000 pušćanih metaka.

31) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 2-1/2. Zapovijest Štaba 2. proleterske divizije od 8. II 1943. godine za napad i oslobođenje Imotskog i Posušja.

32) Branko Obradović, n. d., str. 82.

Nakon zauzimanja Posušja 3. bataljon je upućen na pravac Imotskog, a u tom pravcu, u rajonu s. Vinjani već se nalazio 1. bataljon. Sutradan su ova dva bataljona bila napadnuta jačim snagama iz garnizona Imotskog. Došlo je do žestoke borbe u kojoj su 1. i 3. bataljon bili potisnuti ka Posušju uz gubitak od 4 ranjena borca. U pomoć su im priskočili 2. i 4. bataljon i jedna četa 2. proleterske brigade izvršivši udar u bok neprijatelja i natjerali ga na povlačenje k Imotskom. U ovoj borbi poginulo je 6 ustaša.

Noću 9/10. februara 4. proleterska i 4. dalmatinska počele su napad na Imotski uz podršku artiljerije i 10. februara uvečer Imotski je bio oslobođen.